

PER

Thomas
de Quincey

*O ubojstvu
kao jednoj od lijepih
umjetnosti*

SPECULUM

O UBOJSTVU
KAO JEDNOJ OD LIJEPIH UMJETNOSTI¹
Uredniku Blackwood Magazinea

Gospodine,
svi smo čuli za Društvo za promicanje poroka, za Klub paklene vatre itd. U Brightonu, čini mi se, osnovano je Društvo za suzbijanje vrline. Na koncu je suzbijeno samo Društvo – ali sa žaljenjem moram reći da u Londonu postoji još jedno, još gnusnije prirode. Na osnovi njegovih nagnuća moglo bi ga se nazvati Društvom za poticanje ubojstva; ali, prema njegovu vlastitu profinjenu εὐφημισμός², zove se – Društvo sladokusaca

1 Prvotno objavljeno u: *Blackwood's Magazine*, 21 (veljača 1827), str. 199–213.

[Autorove bilješke označene su s “op. a.”, uredničke s “op. ur.”, a sve su druge bilješke prevoditeljeve; pri izradi bilježaka vrlo je korisno bilo izdanje: Thomas De Quincey, *On Murder*, Oxford University Press, Oxford, 2006, koje je uredio i bilješkama popratio Robert Morrison – op. ur.]

2 Grč. – eufemizmu (op. ur.).

na polju ubojstva. Tvrde da im je homicid predmet znatiželje; da su ljubitelji i poklonici različitih oblika krvoprolića; te da su, ukratko, ubiljupci. Kad god se u policijskim analima Europe pojavi nova grozota toga razreda, okupe se i kritički je razmatraju kao što bi kakvu sliku, kip ili neko drugo umjetničko djelo. No ne trebam se zamarati ikakvim nastojanjem da opišem duh njihovih rabota, jer *to* ćete mnogo bolje razabrati iz jednoga od mjesečnih predavanja održanih pred Društvom prošle godine. Došlo mi je ruku slučajno unatoč tomu što budno paze da njihove transakcije ostanu podalje od očiju javnosti. Objavljivanje toga predavanja uznemirit će ih; a to mi je i nakana. Naime mnogo bih im radije stao na kraj mirno, pozvavši se preko vas na javno mnijenje, nego onakvim razotkrivanjem imenâ kakvo bi proizišlo iz dojava Bow Streetu³; akoli se međutim to izjalovi, takvoj ću dojavi neupitno morati pribjeći. Sablažnjivo je naime da se takvo što odvija u kršćanskoj zemlji. Čak je i u jednoj poganskoj zemlji stanoviti kršćanski pisac doživio javnu snošljivost spram ubojstva kao krajnje sramotnu mrlju na javnome moralu. Taj pisac bio je Laktancije⁴; te ću, jer su iznimno podesne za ovu prigodu, završiti njegovim

3 U vrijeme pisanja ovoga članka u Bow Streetu bilo je glavno sjedište londonske policije.

4 Lucije Cecilije Laktancije Firmijan (oko 240. – oko 320), kršćanski pisac iz Afrike.

riječima: “*Quid tam horribile*”, kaže, “*tam tetrum, quam hominis trucidatio? Ideo severissimis legibus vita nostra munitur; ideo bella execrabilia sunt. Invenit tamen consuetudo quatenus homicidium sine bello ac sine legibus faciat: et hoc sibi voluptas quod scelus vindicavit. Quod si interesse homicidio sceleris conscientia est – et eidem facinori spectator obstrictus est cui et admissor; ergo et in his gladiatorum caedibus non minus cruore profunditur qui spectat, quam ille qui facit: nec potest esse immunis à sanguine qui voluit effundi; aut videri non interfecisse, qui interfectori et favit et proemium postulat.*”⁵ Ljudski život”, kaže, “štite krajnje strogi zakoni, ali običaj je izumio način njihova izbjegavanja poradi ubojstva; a zahtjevi ukusa (*voluptas*) sada su postali jednaki zahtjevima odbačene krivnje.” Neka Društvo gospode ljubitelja uzme to u obzir; a pozornost ću im posebice svrnuti na posljednju rečenicu, koja ima toliku težinu da ću je pokušati izraziti na engleskome: “Pa, ako puko prisustvovanje ubojstvu čovjeka čini suučesnikom – ako ga puko promatranje upleće u zajedničku krivnju s počiniteljem; iz toga nužno slijedi da, pri ubojstvima u amfiteatru, ruka koja zadaje smrtni udarac nije okrvavljenija od ruke onoga tko sjedi i mirno gleda; niti može biti neokupan krvlju *onaj* tko se složio s njezinim

5 Laktancije, *Epitome divinarum institutionum*, 58. De Quincey slobodno prevodi; među ostalim ispušta početno pitanje “Što je toliko strašno, toliko gnusno kao ubojstvo čovjeka?”, a *voluptas* ‘užitak’ prevodi kao ‘zahtjevi ukusa’ (op. ur.).

prolijevanjem; niti se može promatrati ikako drugačije doli kao sudionik u ubojstvu onaj tko plješće ubojici te za njega traži nagrade.” Nisam još čuo da se londonsku gospodu ljubitelje optužilo za “*proemia postulavit*”⁶ iako njihove rabote nedvojbeno naginju tome; ali na “*interfectori favit*”⁷ implicitno upućuje sam naziv te udruge, a to je izraženo i u svakome retku predavanja što vam ga šaljem. Vaš itd.

X. Y. Z.

(*Urednikova bilješka.* – Zahvaljujemo našem korespondentu na njegovu priopćenju, a i na citatu iz Laktancija, koji itekako potkrepljuje *njegovo* viđenje cijele stvari; naše je, priznajemo, drukčije. Ne možemo pretpostaviti da je predavač iole ozbiljniji nego što su to bili Erazmo u svojoj *Pohvali ludosti* ili dekan Swift kada je predložio da se jedu djeca.⁸ No, koliko s njegova gledišta toliko i s našega, primjereno je da se predavanje objavi.)

6 Lat. – tražio nagrade (op. ur.).

7 Lat. – pljeskao ubojici (op. ur.).

8 Referenca na crnohumornu grotesku Jonathana Swifta *Skroman prijedlog kojim bi se spriječilo da djeca siromaha u Irskoj budu na teret svojim roditeljima ili zemlji i kojim bi ih se učinilo pučanstvu na korist* (1729).

Predavanje

Gospodo, imao sam čast da mi vaš odbor povjeri zahtjevnu zadaću da održim predavanje o ubojstvu kao jednoj od lijepih umjetnosti u povodu gosp. Williamsa⁹ – zadaću što bi možda bila prilično laka prije tri ili četiri stoljeća, kada se tu umjetnost još slabo shvaćalo i bilo je izloženo malo vrsnih uzora; ali u ovome dobu, kada su profesionalci izvršili sjajna remek-djela, svakako je bjelodano da će, u pogledu stila kritike primijenjene na njih, javnost očekivati nešto što se odlikuje jednako povećanom kakvoćom. Praksa i teorija moraju napredovati *pari passu*¹⁰. Počinje se uviđati da vrsno ubojstvo obaseže nešto više od dva glupana, ubojice i ubijenoga – noža – novčarke – i mračne uličice. Temeljna zamisao, gospodo, kompozicija, svjetlo i sjena, poetičnost, osjećajnost sada se smatraju neophodnima pri takvim pokušajima. Gosp. Williams svima nam je uvećao ideal ubojstva; a time je meni posebice produbio mukotrpnost zadaće. Poput Eshila ili Milтона u pjesništvu, poput Michelangela u slikarstvu, svoju je umjetnost doveo do kolosalne uzvišenosti; te je, kao što

9 Pomorac John Williams (1784–1811) smatra se odgovornim za niz okrutnih ubojstava u Ratcliffe Highwayu u londonskom East Endu u prosincu 1811. Autor se toga dotiče u svim tekstovima objedinjenima u ovoj knjizi.

10 Lat. – ukorak (op. ur.).

zamjećuje gosp. Wordsworth, na neki način “stvorio ukus prema kojemu valja u njoj uživati”. Sladokuscu, i sucima sasvim drukčijega kova od sudaca kraljevskih grofovijskih kaznenih sudova, sada preostaje zadaća ugrubo prikazati povijest naše umjetnosti i kritički ispitati njezina načela.

Prije nego što započnem, dopustite da uputim riječ-dvije stanovitim čistuncima koji afektirano govore o našem društvu kao da su njegove sklonosti unekoliko nemoralne. Nemoralne! – Bog mi dušu prosti, gospodo, kako to misle? Ja sam za moral i uvijek ću to biti, i za vrlinu i tomu slično; te tvrdim i uvijek ću tvrditi (do čega god to dovelo) da je ubojstvo nepriličan čin – krajnje nepriličan; i ne zazirem od tvrdnje da se svatko tko počinja ubojstva sigurno vodi vrlo neispravnim načinima razmišljanja i doista pogrešnim načelima; te mu nipošto ne bih pružio pomoć i podršku pokazivanjem žrtvina skrovišta, što je veliki njemački moralist¹¹ proglasio dužnošću svakoga dobrog čovjeka, već bih odvojio šiling i šest penija za njegovo uhićenje,

11 Kant – koji je sa svojim zahtjevima za bezuvjetnom iskrenošću išao toliko neumjereno daleko te je tvrdio da bi čovjeku, vidi li kako nedužna osoba bježi ubojici, bila dužnost, priupita li ga ubojica, reći istinu i pokazati kamo se nedužna osoba sklonila, ma koliko bio siguran da time uzrokuje ubojstvo. Da se ne bi pretpostavilo da mu se takav nauk oteo i u kakvu žaru raspre, nakon što mu ga je spočitnuo stanoviti čuveni francuski spisatelj [Benjamin Constant – op. prev.], svečano ga je potvrdio i iznio svoje razloge (op. a.).

što je za više od osamnaest penija veća svota od one koju su najugledniji moralisti odvojili za tu svrhu. No što s time? Sve na ovom svijetu ima dva kraja.¹² Ubojstvo se, primjerice, može dohvatiti za njegov moralni kraj (kao što se općenito čini za propovjedaonicom ili na Old Baileyju¹³), a *to* mu je, priznajem, slaba strana; ili se pak može promatrati *estetski*, kako to nazivaju Nijemci, tj. s gledišta dobra ukusa.

Ne bih li to potkrijepio primjerom, zazvat ću autoritet triju uglednih osoba, naime S. T. Coleridgea, Aristotela i gosp. Howshipa, kirurga. Počnimo sa S. T. C.-om. – Jedne večeri, prije mnogo godina, pio sam s njim čaj u Berners' Streetu (koja je, uzgred budi rečeno, za kratku ulicu iznjedrila neuobičajeno mnogo genijalnih ljudi)¹⁴. Bilo je ondje i drugih osim mene; i svi smo, uz ponešto čisto tjelesne podmirbe čajem i prepečencem, gutali raspravu o Plotinu sa S. T. C.-ovih atičkih usana. Iznenada odjeknu povik “*Vatra – vatra!*”, na što smo svi, i Platon i *οἱ περὶ τοὺς Πλάτωνα*¹⁵, pohitali van željni spektakla. Vatra je izbila u Oxford Streetu, kod jednoga izrađivača glasovira; te mi je, jer

12 Vidi L. Sterne, *Život i nazori gospodina Tristrama Shandyja* (prev. F. Hartl), Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, str. 100.

13 Središnji kazneni sud u Londonu.

14 Ondje su, osim Coleridgea, u to vrijeme među ostalim živjeli arhitekt William Chambers te slikari John Opie i Henry Fuseli.

15 Grč. – oni oko Platona (op. ur.).

je bilo izgledno da će prerasti u vrstan požar, bilo žao što sam zbog nekih obveza morao napustiti društvanje gosp. Coleridgea prije nego što se sve dokraja zaoštrilo. Nekoliko dana nakon toga pri susretu sa svojim platonovskim domaćinom podsjetio sam ga na slučaj i zamolio da mi kaže kako je završila ta vrlo obećavajuća izložba. “Joj, gospodine”, rekao je, “ispala je tako loše da smo je jednodušno osudili.” Pa, pretpostavlja li itko da je gosp. Coleridge – koji je, premda je predebeo da bi bio aktivno kreplosna osoba, nesumnjivo čestit kršćanin – da je, kažem, valjani S. T. C. piroman, ili pak kadar željeti ikakvo zlo sirotu čovjeku i njegovim glasovirima (a mnogi su zacijelo imali dodatne oktave).¹⁶ Naprotiv, poznajem ga kao čovjeka koji bi, stavio bih ruku u vatru, prionuo za vatrogasnu napravu da je to bilo nužno, iako je od ponajdebljih za takvu vatrenu kušnju svoje vrline. No kako se stvar završila? Vrlina se nije tražila. Po dolasku vatrogasaca moral se posvema sveo na osiguravajuće društvo.¹⁷ Budući da je tomu bilo tako, imao je pravo udovoljiti svome ukusu. Pustio je da mu se čaj ohladi. Zar da ne dobije ništa zauzvrat?

16 Početkom 19. stoljeća počelo se izrađivati glasovire sa šest i pol oktava.

17 U to doba vatrogasce su u Engleskoj upošljavala osiguravajuća društva samo radi gašenja požara na lokacijama osiguranima kod njih; vatrogasna služba postala je javna tek 1865.